

Kyrknyckeln

En tidning från Svenska kyrkan i Luleå • Nr 2 2021

Tema

Arv

Sara hittade hem i Luleå

Alexander renoverar
i kulturarvet

Sid 3–5

Karin släktforskar
för livet

Sid 8–9

Det mångkulturella
arvet

Sid 10–11

Svenska kyrkan
I LULEÅ

**Journalhavande
PRÄST**

AKUT SAMTALS- OCH KRISSTÖD

TELEFON: 112
CHATT
DIGITALT BREV

www.svenskakyrkan.se/jourhavandeprast

Svenska kyrkan

PALVELEVA PUHELIN

020-26 25 00

www.svenskakyrkan.se/palvelevapuhelin

JOKA ILTA KLO 21-24

Ruotsin kirkko

I detta nummer

Om en timmerstock kunde tala _____ sid 3-5

Saras cirkus _____ sid 6-7

Släktforskaren Karins arv och historia _____ sid 8-9

Det mångkulturella arvet i Luleå _____ sid 10-11

Krönika: Vi är arvtagare _____ sid 12

Notiser _____ sid 13

Smått och gott _____ sid 14

Kultur: Förlorad och återfunnen _____ sid 15

Drop in-dop _____ sid 16

OMSLAGSBILD: Sara Lindqvist Vrtil. Foto: Simon Eliasson.

Mitt och ditt arv

På väggen i mitt hemmakontor hänger ett foto på mina finska morföräldrar i en guldfärgad ram. De är uppklädda inför fotograferingen och mycket stiliga, och jag anar stundens allvar i deras blickar. Jag granskar deras ansikten. Söker efter likheter med mitt, och visst finns de där, till exempel i min mormors ansiktsform. Jag kommer inte min mormor och morfar närmare än så. De har aldrig funnits i mitt liv, och tyvärr alltför kort tid i min mammas. Hon förlorade sina föräldrar när hon bara var ett barn.

Vad arv innebär beror på vem man frågar. Somliga tänker på egenskaper eller förmågor de ärvt, eller föremål vars värde inte kan mätas i pengar, bara i känslor och goda minnen. Kanske arvet är en tröja där doften ännu dröjer sig kvar efter en älskad människa. Andra kan ha vaga kunskaper eller inga alls om sina rötter, om sin bakgrund.

I det här numret möter du konstnären Sara Lindqvist Vrtil, timmermannen Alexander Engelmärk och släktforskaren Karin Granqvist som bjuder på olika infallsvinklar på temat arv. Den unga samiska kvinnan Karin Olofsdotters öde i en svunnen tid i Luleåbygden, skildrar Lars Elenius, professor emeritus vid Luleå tekniska universitet, i artikeln *Det mångkulturella arvet i Luleå*.

Ett arv av det unikare slaget är förstås världsarvet Gammelstads kyrkstad. Ett världsarv är ett kultur- eller naturminne som är så värdefullt att det är en angelägenhet för hela mänskligheten. Det är något vi tillsammans får värda och vara stolta över!

I sommar erbjuder Svenska kyrkan i Luleå en pilgrimsvandring från det gamla Luleå till det nya. Det sker i samband med Luleås 400-årsfirande. Kanhända är det något som just du behöver för din hälsa och ditt mående.

Trevlig läsning!
Eva Bergman, redaktör

KN-Kyrknyckeln är en tidning från Svenska kyrkan i Luleå. Tidningen utges av Luleå domkyrkoförsamling och Nederluleå församling med fyra nummer per år och delas ut gratis till alla hushåll i församlingarna. Tidningen finns även att läsa på vår webbplats www.svenskakyrkan.se/lulea

Ansvarig utgivare: Kyrkoherde Richard Marklund, Nederluleå församling.
Ställföreträdande ansvarig utgivare: Domprost Charlott Rehman, Luleå domkyrkoförsamling.

Redaktör: Eva Bergman (Nederluleå församling)
I redaktionen: Ulf Boström, Catrine Kostenius.

Hör gärna av dig via e-post till kyrknyckeln.lulea@svenskakyrkan.se

Vi ansvarar inte för inskickat material som vi inte har beställt. Däremot tar vi gärna emot redaktionella tips.

Redaktionens postadress: Nederluleå församling, att. Kyrknyckeln, Box 42, 954 21 Gammelstad.

Luleå domkyrkoförsamling, växel 0920-26 48 00
Nederluleå församling, växel 0920-27 70 00

Tryckt på miljövänligt papper hos Lule Grafiska AB.

Nästa nummer av Kyrknyckeln kommer i september 2021.

Har du inte fått tidningen? Mejla namn och adress till kyrknyckeln.lulea@svenskakyrkan.se

Följ oss på Facebook och Instagram

Luleå domkyrkoförsamling
facebook.com/luleadomkyrko
instagram.com/luleadomkyrko

Nederluleå församling
facebook.com/nederlulea
instagram.com/nederluleaforsamling

Svenska kyrkan
I LULEÅ

Alexander har kostat på sig en yxa från Lettland, från ett företag som tillverkar gamla verktyg på riktigt.
– En sådan här är otroligt användbar. Så vass så man kan raka sig med den.

Om en timmerstock kunde tala

Timmerman Alexander Engelmark har bråda dagar. Det är många som efterfrågar hans kunskap och pandemin verkar bara ha förstärkt intresset för att renovera byggnader som vi ärvt av våra förfäder.

– Jag tror det finns en djupare mening i att bevara sådant som andra gjort före oss.

Det ekar av yxhugg i gränden där Alexander Engelmark står och bearbetar en timmerstock utanför släktens kyrkstuga. Troligen har den varit i släktens ägo sedan den en gång ställdes hit. De flesta stugorna i Gammelstads kyrkstad har en gång stått någon annanstans innan det

plockats ned och satts upp på sin nya plats, berättar Alexander.

– Det är ofta gårdshus eller bagarstugor som man plockat ner. Det är ett vilt hopkok av diverse stommar och annat om man väl börjat lämna på panelen. Min fru liknar kyrkbyn med en camping, och det ligger något

i det. Man släpade hit det man kunde undvara.

Alexander jobbar med renovering av gamla byggnader. Ofta samarbetar han med Länsstyrelsen kring olika antikvariska projekt, men allt fler privatpersoner hör av sig för att få hjälp och råd. Släktstugan är bara ett sidoprojekt som får lite kärlek när tiden medger.

– Jag blir aldrig färdig, säger Alexander och ler. Men just det här projektet har ingen tidsgräns. När jag hinner är jag här och pillar litegrann. Meningen är att den ska tillbaks till den tid då det fanns en mellanvägg i mitten av stugan. Jag hade gärna

Det var Alexanders farfars far som delade stugan på mitten. Nu ska mellanväggen tillbaka på plats.

velat ta tillbaks den till ursprungsskicket som var en enda stuga. Men man måste ha respekt för tidens gång och delningen av stugan är också ett tidslager.

Timmermannen

Från början tänkte Alexander bli antikvarie men insåg efter två års konstvetenskapsstudier att utbildningen var allt för teoretisk för att passa honom.

– Det är ju roligare att få hacka i byggnaderna än att bara beskriva dom i pappersform.

Alexander sadlade om, sökte till bygghantverksprogrammet i Mariestad.

– Det är en ganska intensiv utbildning där du lär dig alla traditionella

– Förr kunde man köpa bilyxor på Tradera för skit och ingenting, nu har dom blivit svindyra, berättar Alexander.

hantverk, men också den antikvariska biten.

Sedan dess har han hållit sig sysselsatt. Och pandemin har dessutom ökat efterfrågan på hans tjänster.

– Intresset har exploderat på senare tid. Folk går hemma och hittar saker som dom inte sett förut och så ringer dom mig.

Medvetenheten har ökat kring värdet av att bevara det gamla. Alexander gläder sig åt att utvecklingen har vänt. En lång tid av övertro på nya material har gjort att gamla hantverkskunskaper nästan gått förlorade.

– Jag har slitit ut otaliga löpmeter bastupanel och spånskivor och plastlaminat ur stugorna. Moderna material trivs inte i kallställda byggnader. Det funkar inte.

De nya stockarna har Alexander plockat från sin egen skog.
– Det är nästan komiskt, vi är i Norrbotten, det finns ju träd överallt, men vi får inte tag i råvaran. Det är ingen som kör ut dom längder vi behöver. Vi får plockhugga det själva.

Men nu möter han allt fler kunniga kunder.

– Medvetenheten har gått från ”oj kan man göra så”, till ”nu vill jag att du gör så här”. Det är verkligen en stor förändring.

Om en timmerstock kunde berätta

Alexander kan läsa ut en hel del information bara genom att studera en timmerstock. Han pekar på en stock i väggen.

– Man kan se vilken bilyxa dom använt och varför dom högg på ett visst sätt. Man kan se eggskadorna

i huggen där det är en liten flisa som gått. Och man kan se att det är två stycken som jobbat på den här stocken. De jobbade oftast i lag. Man får en otrolig respekt för dom som höll på med det här. Vilket jäkla slit. Vi har ju ändå maskiner men dom fick göra allt för hand.

Så börjar han läsa hela väggen.

– Dom sista tre varven är nyare än dom andra. Man hade egentligen inget behov att höja stugan. Den blev jobbigare att värma upp och sedan var det ju lite smådrygt att bereda timret och släpa fram det. Men man

– Det finns ju otrolig mycket information i bara en timmerstock som man inte tänker på överhuvudtaget, berättar Alexander.

vill han en högre byggnad för att visa att man hade pengarna att lägga på det. Man ville visa status.

Timringens återkomst

Alexander tror mycket väl att timringen kan komma tillbaka som ett modernt byggmaterial. Han börjar räkna upp fördelarna med denna teknik som produkttestats i över 1200 år.

– Du behöver inga OSB-skivor på insidan för att ha något att skruva i och isoleringen sköter sig själv. Du behöver i princip bara dragtätning.

Alexander plockar lite husmossa från väggen som han gärna använder till att täta mellan stockarna. Mossan skördar han i sin egen skog.

– Husmossan är som en egen organism i sig. Den är luftinbunden så när du pressar ihop den blir den isolerande och tät. Sedan är den också antiseptisk, den ruttnar aldrig, säger Alexander entusiastiskt.

Arvet

Byggnaderna i kyrkstaden bär alla på sin egen unika historia.

– Det är mycket rötter i ett kulturarv, om än smutsigt och gammalt så finns ju fortfarande historien där. Att riva bort det skoningslöst sätter spår hos folk som dom nog inte kan sätta ord på förrän efteråt. Det finns ett mervärde i bevarandet förutom själva byggnaden. Jag tror det finns en djupare mening i att bevara sådant som andra gjort förr.

Text: Ulf Boström
Foto: Simon Eliasson

Saras cirkus

För konstnär Sara Lindqvist Vrill har frågan om rötter blivit viktigare med åren. Ett liv som svensk inuti men inte utanpå har stundtals varit ett tungt ok att bära för Sara.

– Det finns en rasism som folk inte tycker är rasism. Det har varit legitimt att göra sig lustig över asiaten.

Ateljérummet i Saras lägenhet i Norra hamn är belamrat med material till hennes konst. Tyger, målarfärg, penslar ull, frigolit, garn och nålar i ett sorts organiserat kaos.

– Jag skulle behövt tre olika rum, säger Sara och skrattar.

Hon skrattar ofta, ett smittande och hjärtligt skratt.

Men under finns en svärta som med åren blivit tydligare i hennes konst. Sara berättar om broderiet Cirkus, där en liten flicka står ensam och bortvänd på ett cirkuspodium.

– Cirkus handlar om att bli uttittad utifrån mitt asiatiska yttre.

Uppväxt

Sara landade på Kallax flygplats för 45 år sedan, adopterad från Sydkorea. Där stod hennes blivande föräldrar och väntade.

– Det står i mina papper att jag blev

hittad på en polistation, och att jag sedan bodde hos en fosterfamilj. Men idag när det kommit fram så mycket oegentligheter kring internationella adoptioner så vet jag ju inte vad som är sant.

Sara var åtta månader när hon adopterades från Sydkorea. Före henne hade hennes syster Sofia, också från Sydkorea, blivit del av familjen Lindqvist från Skellefteå.

– Mina föräldrar ville gärna ha flickor då det hört att det kunde gå sämre för flickor i Korea.

Familjen flyttade strax från Skellefteå till Gällivare där pappa jobbade inom gruvnäringen och mamma var hemmafru. När Sara var tio flyttade de tillbaka till Skellefteå. Här fanns slakten och här har Sara fortfarande sina djupaste rötter.

– Jag är ju jättevästerbottnisk, ibland hoppar det ur mig något ord

på skelleftebondska. Och jag har alltid trivts med slakten i Västerbotten.

Föräldrarna ville att de skulle vara en familj som alla andra. Det pratades inte mycket om Sydkorea runt köksbordet.

– Det var ju så vi var uppfostrade. Alla är vi lika och adoptivfamiljer är som en vanlig familj. Men så är det ju inte.

Föräldrarna upplevde heller aldrig den rasism som Sara och hennes syster började erfara.

– Det handlade mest om den här stereotypa kinesen, att man ropade tjing tjong. Och kommer du ihåg den där ramsan: ”mamma kines, pappa japan, stackars lilla barn”? Den gjorde ju till och med jag.

I vuxen ålder har det handlat mer om sexualiseringen av asiatiska kvinnor.

– Karlar kan säga till mig: Är du från Thailand, kan jag få köpa dig? Det har också blivit obekvämt för min pappa. När jag går med honom på stan så får vi fördomsfulla blickar.

Sydkorea

Första gången Sara och hennes syster reste till Sydkorea var 1993. Sara upplevde en befrielse i att äntligen se ut som alla andra. Att kunna smälta in i en folkmängd. Men inte heller där var hon som alla andra. Så fort Sara öppnade munnen var hon avslöjad.

– När vi började prata så trodde ju folk att vi var från Japan och då började de bli lite otrevliga mot oss. Vi fick inte komma in på vissa klubbar och så. Då var det ett annat fack man blev stoppad i.

Det finns inget annat land som adopterat bort så många barn som Sydkorea. Sara har med åren blivit alltmer tveksam till internationella adoptioner.

– Det är ju en liten industri. Det handlar om pengar rent krasst, och barnen är handelsvaran.

Saras broderi som hon kallar för Cirkus.

– Det här med att vi kallas adoptivbarn, påtalar Sara. Som om vi inte vore vuxna och kan föra vår egen talan. Ingen i femtioårsåldern skulle väl säga, hej jag är skilsmässobarn.

Saras syster Sofia fick så småningom kontakt med sin biologiska familj. Det var Sofias biologiska syster som hittade henne. Sara var med i Korea när Sofia för första gången träffade sin biologiska mamma 2005.

– Hon såg nog mest förvirrad ut och tyckte nog att det var väldigt obehagligt egentligen.

Hon hade en ny familj och hade inte berättat om sitt tidigare liv. Det är en sådan skam i Korea med ogifta mödrar.

Sofia

Saras syster var alltid mer sökande än Sara, som aldrig försökt efterforska om sina rötter i Sydkorea. Men Sofia led också av en kronisk depression sedan en lång tid tillbaka. Tanken var från början att hon skulle varit med i detta samtal, men i februari i år tog hon sitt liv. Hur mycket som berodde på adoptionsproblematiken tycker Sara att det är svårt att spekulera i, men hon anser att det är viktigt att lyfta fram att psykisk ohälsa

och självmord är vanligare bland adopterade.

– Och Sofia mädde väldigt dåligt över rasismen.

Konsten

Det var lite av en slump att de blev konsten som blev Saras uttrycksmedel. Liksom att det var en slump att det blev i Luleå som hon rotade sig till slut. Hon är i grunden naturvetare och jobbade många år på apotek, först i Umeå sedan Östersund.

– Till slut kände jag att, nej nu är jag så rotlös så nästa ställe jag flyttar till, där ska jag bli kvar. Och det blev Luleå.

Hon har alltid hållit på med att sy och teckna och när hon blev uppsagd 2006 kom en ny öppning. Först genom en kvällskurs i konst på Sunderby folkhögskola där hon kände att hon var någonting på spåren. Hon sökte vidare till konstlinjen och insåg att det är det här hon vill göra.

– Det har betytt jättemycket för min personliga utveckling. Jag skulle nog

inte kunna gå tillbaks till det andra. Konsten har stärkt mig. Jag vågar mer och jag tycker att jag har lärt känna mig själv mycket bättre genom konsten.

Hon pendlar mellan tovning och broderi och ibland målar hon. Men mest vill hon hålla sig till det textila uttrycket. Tidigare har resultatet ofta blivit glättiga, färgglada figurer. Men just nu vandrar sorgen efter Sofia och glädjen över att skapa tillsammans i Saras liv.

– Det här lekfulla har nog varit för att dölja svärtan inom mig. Men nu känner jag att jag försöker uttrycka den också.

I Luleå hittade hon sin plats i kulturen och här har hon skapat sitt nätverk av vänner och konstnärskollegor.

– Jag känner mig nog riktigt rotad i Norrland idag. Det är det som är hemma för mig. Och impulsivt hejar jag på Skellefteå AIK, säger hon och skrattar.

*Text: Ulf Boström
Foto: Simon Eliasson*

Släktforskaren Karins a

Karin Granqvist intresserade sig tidigt för släktforskning. Efter många års sökande har hennes sociala, kulturella, andliga och materiella arv framträtt. Hon har inte bara fått kunskap om samhällsutvecklingen och kvinnohistoria utan också många spännande insikter om sig själv.

På hösten 1968 föddes Karin Granqvist i Kiruna. Som en sann släktforskare berättar hon engagerat om sina föräldrars historia. Mamma Amanda, född Nutti, växte upp i samebyn Talma norr om Torneträsk. Som vuxen jobbade hon på en rad fjällstationer eftersom skidåkning var hennes passion. Pappa Sten Ola Granqvist var född i Brännberg utanför Boden. Som ung flyttade han till Kiruna och började jobba i gruvan. Senare startade han flygfirman Fjällflyg tillsammans med sin äldsta bror. De hade också vilt- och fiskaffärer i stan och fiskecamper i fjällvärlden. Mamma Amanda jobbade i köket på Jägarskolan i Kiruna där föräldrarna möttes. Strax efter Karin fötts flyttade den unga familjen till Luleå.

Nomadliv

Berättelserna Karin fick höra om sin mamma och pappas familjer väckte hennes intresse för släkt, arv och historia. Redan som 20-åring gick hon en kurs i släktforskning. Karin var nyfiken över människors livsberättelser och livsvillkor.

– Jag undrade: Vilka har varit här före mig? Och hur hade dom det?

Genom släktforskningen har Karin lärt sig en hel del om samhällsutvecklingen och om sig själv. Mormor Inga Tjoggi och morfar Olof Nilsson Nutti var renskötare och levde nomadliv i norra Sverige och Norge. Så har det sett ut i generationer tillbaka, berättar Karin, och hon ser tydliga likheter i sitt eget liv. Efter skoltiden i Luleå och Piteå flyttade hon till Umeå, sedan till Stockholm och vidare till Tromsö. Under den här perioden i livet disputerade hon i ämnet historia och jobbade som forskare och lärare på

Umeå universitet. Efter några år som nybliven forskare i Tromsö och ett friår i Köpenhamn flyttade Karin tillbaka till Luleå. Tjusningen med nomadlivet har hon ärvt både från den renskötande släkten på mammas sida och från hennes pappas handelssläkt som seglade på Torneå, Stockholm, Lettland och Tyskland.

– Troligt att jag fått den där ”måstörä-mig-nerven” från dom.

Släktsaga

Väl tillbaka i Luleå började Karin ett spännande uppdrag på Kulturgården i Gammelstad. Hon kartlade de familjer som bott i gården via Riksarkivets digitala kyrkoarkiv och släktforsarsajter som Geni, My Heritage och Ancestry. Under efterforskningarna fick hon en rejäl överraskning. Karin var nämligen själv del av gårdens släktsaga.

”

Vi sitter alla ihop på något sätt, i alla fall genom en gemensam historia

”

– Helt osannolikt men så var det, vi var släkt, gårdsfolket och jag.

Karin har funnit flera kvinnor i sin släkt som under långa perioder levde ogifta. Det var ovanligt att kvinnor var hemmansägare på 1700- och 1800-talet så hon tolkar det som att dessa kvinnor hade en stark drivkraft att klara sig själva. Även om förutsättningarna för kvinnor har ändrats en hel del de senaste århundradena kan Karin relatera deras livsberättelser till sitt eget liv.

– Jag känner igen mig i deras val att leva utan man och barn.

Ensbarn

Trots att Karin är ensbarn har hon aldrig känt sig ensam. Släkt-

Karins mamma och pappa är ingift släkt med varandra via prästsläkten Plantin, där hennes pappa är ingift via en släkt som hette Hackzell och hennes mamma via Laestadiusläkten.

Arv och historia

forskningen har dessutom gett henne en stor familj från Kiruna i norr till Stockholm i söder.

– Jag har inga syskon men jag har många andra, tredje och fjärde kusiner.

Goda vänner har Karin också fått. Hon släktforskar ofta tillsammans med en femte kusin som bor i Rognäs i Piteå kommun och en sjätte kusin i Stockholm.

Arvegods

Materiella arvegods kan också vara värdefulla, menar Karin. I hennes bokhylla står en bibel hon ärvt av sin farfar Villiam Granqvist som han fick på sin 38-årsdag den 5 juli 1937.

Hon läser högt från inskriptionen på pärmens insida: ”Minne av din mor” följt av ett bibelord hämtat ur Jesaja 40:29-31 där det står ”Han giver den trötte kraft ...”

Och på tal om kraft. Karin har funderat över om kraften att handla rätt kan ha något att göra med de flertalet nämndemän hon hittat i sin släkt, de flesta på sin pappas sida, men också några på mammas sida.

– Ser jag något som jag tycker är orätt så säger jag alltid ifrån.

Prästsläkt

Ytterligare ett spår i Karins släktforskning från 1800-talet synliggör hennes andliga arv. Efterforskningar visar att systemen till Karins mormors mamma gifte sig med Levi Laestadius bror. Godsägande adel har aldrig

Karin Granqvist blev medlem i Lulebygdens släktforskarförening i år och tillbringar gärna tid i föreningens samlingslokal på Varvet i Luleå.

funnits i norra Sverige. Den militära adeln som kom till Norrbotten gifte sig därför istället med kyrkoherdedöttrar. Faktum är att som ingift i en prästsläkt som Laestadius blir man automatiskt släkt med all adel i Sverige.

– Så det är jag, skrattar Karin och konstaterar: Vi sitter alla ihop på något sätt, i alla fall genom en gemensam historia.

*Text: Catrine Kostenius
Foto: Simon Eliasson*

Det mångkulturella arvet i

Det finns någonting undflyende över Luleå sockens första tid. Vi vet att en träkyrka måste ha föregått den stenkyrka som invigdes i Gammelstad 1492, men vi vet inte när den byggdes eller var den låg. Vi vet också att det måste ha funnits en samiskspråkig befolkning parallellt med den svenskspråkiga befolkning som bosatte sig vid Luleälvens mynning. Socknen har sitt namn efter älven vars namn kommer från det samiska ordet *lula* eller *lulu*, som betecknar den ”östra älven”. Men det finns inga samiska namn på sjöar och berg i landskapet annat än namnet på älven.

Ortsnamnen berättar

Ändå förstår vi att de måste ha haft samiska namn längre tillbaka i tiden. Man ger inte namn enbart till en älv utan också till sjöar och berg i älvens närhet. Ändå finns inga tydliga spår

”

Det fanns en tid när jakt, fiske och skinnhandel spelade en viktigare roll än boskapskötsel och jordbruk

”

efter sådana samiska namn kring Luleå och Gammelstad. Detsamma gäller det finska inflytandet. Byn Kallax har sitt namn från det finska *Kalalahti* som betyder fiskviken, men i övrigt finns inga finska namn i kustområdet av Luleälven.

Den fascinerande tid då samer, svenskar och finnar möttes vid Luleälvens mynning har till eftervärlden lämnat ett överväldigande arv av svenska naturnamn och ortnamn. Med utgångspunkt i nutiden är det

därför lätt att föreställa sig Luleåbygden som en historiskt homogen svensk bygd. Ersnäs, Antnäs, Gäddvik, Bjørsbyn, Rutvik, Sundom är alla svenska bynamn. Men de arkeologiska fynden längs älvdalen sträcker sig tusentals år tillbaka i tiden.

Det fanns en tid när jakt, fiske och skinnhandel spelade en viktigare roll än boskapskötsel och jordbruk. Därför fick de som bodde i byar norr om Bygdeå ännu vid ingången till 1300-talet betala skatt till kungen i form av skinn istället för säd.

Finnavan

Ett sätt att skapa identitet för den egna etniska gruppen är att namnge andra etniska grupper som ”de andra”, de som avviker från den egna gruppen. Det är därför intressant att det äldst kända svenska namnet för Gammelstadsviken är *Finnavan*. Det finns en anledning till att vattnet öster om kyrkan kallas *ava* på den äldsta kartan och där efter *vik* på efterföljande kartor. Ser man till landhöjningsprocessen har ett sund en gång förbundet Finnavan med Luleälven fram till mellan 1000–1200-talet. Namnet bör alltså ha tillkommit någon gång under tidig medeltid när avan fortfarande hade en smal förbindelse västerut med älven. Beteckningen *vik* måste tillhöra ett senare skede när vattnet räknades som en vik österut i förhållande till Bjørsbyfjärden.

Efterhand började den första stadsbildningen att kallas Gamla staden eller Gammelstad. Det är inte förrän då som namnet Gammelstadsviken började användas. Samiska bosättningar i anslutning till sjöar gav namn som Lappträsket, Lappavan eller Lappviken. I Luleå och Boden är ett hundratal naturnamn med beteckningen ”lapp” spridda i kustområdet och inlandet.

I den svenska namngivningen av ”de andra” vid Finnavan kan vi ana ett tidigt möte mellan svensk- och finskspråkiga. Närvaron av en finsk-

Namnet Finnavan är det äldst kända namnet på Gammelstadsviken. Det indikerar en tidig finskspråkig bosättning. På kartan från 1671 antyds hur Sunderbyviken och Gammelstadsviken en gång var förenade. RIKSARKIVET. FOTO: LARS ELENIUS.

Luleå

språkig befolkning i närheten av den plats där sockenkyrkan byggdes förstärks av att torpet *Finnesetther* nämns på prästbordet i Gammelstad år 1553. Det skattade då 3 spann sädesåker och sex hölass. Det var alltså en mindre gård som hade några kor, kanske häst och mest troligt får och getter.

Eftersom förleden *finne* berättar att avan och torpet fått namn efter personer som talade finska så ser vi här spåren efter en tidig finskspråkig bosättning. Det finns inga mer påtagliga bevis för den finska närvaron annat än att svenskarna kallade de finskspråkiga "finnar" vare sig de bodde i Tavastland, Tornedalen, Värmland eller i mynningen av Luleälven.

Samerna i Lulebygdens byar

Från senare delen av 1600-talet och framåt ser vi mycket mer påtagliga spår av samer i skriftliga källor. Allt fler samer blev då utslagna från renskötseln. En del gav sig ner till bygden för att tigga, andra tog tillfälliga arbeten av olika slag. Det skapades ett proletariat av samer som arbetade åt borgarna i Luleå men också åt bönderna i byarna runt Gammelstad. En del bodde permanent i egen kåta eller stuga utanför byn. Så var det för den äldre same i 90-årsåldern som var "wanför och ensam" och blev innebränd i sin kåta i Sunderbyn år 1761.

Andra arbetade säsongvis på bondgårdar. De kallades ofta i kyrkböckerna "lappiga" och "lappdräng". Det bekräftas av husförhörslängderna för Nederluleå socken där samerna antecknades separat för varje by under rubriken "Lappfolk". Under åren 1832-1862 fanns samer bokförda i Ersnäs, Antnäs, Måttsund, Smedsbyn, Bensbyn, Rutvik, Persön, Bensbyn, Ängesbyn, Börjelslandet, Sundom, Avan, Ale, Alvik, Sunderbyn, Gamla staden och Björsbyn. Det var sällan mer än en handfull samer i varje by, vilket visar hur marginaliserade de var i de snabbt expanderande kust-

Tältkåtan på bilden ingick i två kompletta läger som byggdes på den skogklädda östra delen av Gültzauudden till Luleås 300-årsjubileum 1921. Tältkåtan vandaliserades och ersattes 1926 av en torvkåta. På den tiden var Gültzauudden Luleås Skansen.

FOTO: HELMER GROTH, BILD UR NORRBOTTENS MUSEUMS BILDARKIV.

samhällena. I vigsellängderna användes beteckningen "lapp" som en kombination av etnisk beteckning och yrkesbeteckning. Myndigheterna hade behov att särskilja samerna från den övriga befolkningen i kustbyarna. De betraktades ofta som lösdrivare eftersom de inte ägde någon mark och yrkesmässigt var en rörlig arbetskraft.

Karin Olofsdotter

Hur vanligt det var med samiska kvinnor som arbetskraft ser vi i ett rättsfall vid Luleå tingsrätt. Den unga samiska kvinnan Karin Olofsdotter var född i gruvområdet Kedkeväre fem mil sydost om Kvikkjokk, men familjen flyttade när gruvverksamheten gick i konkurs. Hösten 1706 arbetade Karin åt borgaren Erik Ersson Biörn i Luleå. Han hade sitt hus i Norra hamnen där scenskolans lokaler numera ligger. Där arbetade också den samiska ynglingen Olof Larsson. Det visade sig att Karin blev med barn, men på grund av skammen dolde hon havandeskapet för alla i sin omgivning. Våren 1707 när hon var i sjunde månaden fick hon jobb som vallpiga på Norsgården i Gäddvik. När hon med husfolket besökte kyrkplatsen i Gammelstad blev hon under en ungdomslek kastad i backen med stor kraft. Några dagar

senare fick hon missfall när hon valade korna i skogen. Hon lämnade det dödfödda fostret på en tuva.

Det visade sig att Karin umgicks med två samiska pigor på olika gårdar i närheten. Till dem berättade hon vad som hänt. Då gick det inte längre att hemlighålla och det blev rättsak. Hon blev dömd till döden men straffet omvandlades till piskstraff utanför tingshuset i Gammelstad. Hennes öde påminner om kvinnors nutida situation i olika delar av världen där stränga religiösa normer straffar kvinnor som råkar ut för missfall, men som av domstolar tolkas som barnamord.

Varken den samiska eller finska kulturen var tillräckligt livaktig och utbredd för att stå emot den svenska kulturen i byarna. De assimilerades relativt snabbt, men vi ser tillräckligt tydliga spår efter dem för att vi ska förstå att de tillförde någonting till Lulebygdens kulturmonster. I dag är det mångkulturella perspektivet av ett annat slag. Det är migranter från jordens alla hörn som berikar den mångkulturella kartan. Deras närvaro kommer att vara nutidens arv till framtiden.

Text: Lars Elenius, professor emeritus vid Luleå tekniska universitet

Krönika Charlott Rehnman

Vi är arvtagare

”Den första generationen förvärvar, andra generationen ärver och tredje generationen fördärvar.” Ett gammalt talesätt jag lärde mig redan som barn. Det handlade om vad som kunde hända med ett jordbruk, ägor eller företag, över generationer. Talesättet är pessimistiskt laddat, som om våra förfäder skulle hålla i taktpinnen för hur vi och våra nästkommande generationers arv ska gestaltas och förvaltas.

Strävan att skapa förutsättningar för sina efterkommande har alltid funnits och lever kvar. Dock handlar inte allt om hur ett kapital förräntas eller hur drivkrafterna ser ut. Varje människa måste bygga upp livet utifrån sina förutsättningar. Varje generation är unik och skapar något nytt i sin tid.

Oavsett hur vår familjebild eller släktträd ser ut så är vi arvtagare. Vi kommer någonstans ifrån. Vi har ett ursprung. Vi har med oss en del av vårt förflutna. Synligt eller osynligt. Ens karaktärsdrag, beteende, känslighet eller rörelsemönster kan gå i arv, liksom förmågor av olika slag, om man är lagd åt ena eller andra hållet.

Frågor om vem man är, var man kommer ifrån och vem man släktar på, möter vi ofta i mindre samhällen där det finns tydliga gemenskaper och större social kontroll. I större städer kan man inte överblicka människors arv och härkomst på samma sätt.

En del har gjort en resa från ett annat land och har en annan ursprungsfamilj. Några har knapp känedom om sin historia. Några av oss av har vetskap om flera länkar bakåt i tiden. Jag har själv växt upp på en gård som ärvt vidare i nio generationer. Mycket av förfädernas historia vet vi inget om; vad de kände och tänkte. Men vi vet deras namn och bosättning, födelse och dödsdatum, vad de har levt av, om de fick inga eller några barn. En hel del av vår historia kan vi få kunskap om genom kyrkböckerna, som är unika i världen.

Som kristna vilar vi i det faktum att vi alla i grunden har vårt ursprung i Gud. Det arvet gäller, oavsett hur vår historia sett ut. Vi är Guds barn och Kristus medarvingar. Det är i Gud som vi lever, rör oss och är till. Gud har skapat oss till sin avbild och det är det viktigaste. Vi är oändligt värdefulla. Jesus berättar ofta om att himmelriket kommer, ja att det redan finns djupt inom oss och kan växa i tillit och kärlek.

Ingen kan ta ifrån oss vårt gudomliga arv. Det viktigaste är att vi djupast sett hör ihop som människor.

*Charlott Rehnman,
domprost i Luleå
domkyrkoförsamling*

FOTO: ANDERS ALVI

FOTO: JOKKIM CARLSTRÖM/IKON

Drop in-vigsel i Luleå domkyrka

Fredag 9 juli kl. 10-18

Lite enklare, lika stort. Bekräfta kärleken till varandra genom att gifta er i Luleå domkyrka i sommar! Ni tar med varandra, identitetshandlingar, en eller två ringar och hindersprövning. Luleå domkyrkoförsamling ordnar resten.

Domkyrkans fasad renoveras

Luleå domkyrka kommer att genomgå en större renovering av fasad och betongdelar under åren 2022-2025. Behovet har uppstått på grund av frostsprängningar och saltutfällningar.

I år kommer en större besiktning av domkyrkan att äga rum med start av södra fasaden, den mot Luleå stift.

– Under den tiden kommer området runt klocktornet att spärras av och entrén förses med ett tillfälligt skydd, hälsar fastighetschef Peter Vinsa.

Skylt på gravplatsen?

Nederluleå församling söker gravrättsinnehavare till flertalet gravplatser på Gammelstads kyrkogård där man inte anmält ny innehavare efter ett dödsfall/gravsättning. Finns det en skylt på den gravplats du är innehavare till, kontakta kyrkogårdsexpeditionen, 0920-27 70 10, nederlulea.kyrkogardsexp@svenskakyrkan.se.

Om ingen ny innehavare har hört av sig senast 1 juli kommer gravplatsen att återgå till begravningsverksamheten, och stenen avlägsnas.

Vinnare i nummer 1. Margareta Pohjanen, Annette Nordenskiöld och Lis-Marie Olofsson vann varsitt set med sittunderlag och mugg i tävlingen i förra numret. Rätt svar på frågan om vad ängeln sa till kvinnorna vid Jesus grav är: ”Var inte rädda, skynda er att berätta för lärjungarna att Jesus har uppstått.”

Pilgrimsvandring – en yttre och en inre upplevelse

10 och 24 juni. Pilgrimsvandring längs Hälsans stig

Torsdagarna 10 juni och 24 juni kl. 10. Start vid Floras kulle, cirka 4,3 km promenad längs Hälsans stig runt Skurholmsfjärden. Begränsat antal deltagare.

Anmälan senast onsdagen innan, till Karin Sandlund Naréus, 0920-26 48 40.

27 juni. Kesäinen lauluvaellus

Sångvandring på finska från Hertsökyrkan, söndag 27 juni kl. 13.30. Präst Anne Simonsson.

Lähde lauluvaellukselle Hertsön ihanaan luontoon! Luvassa kesävirsiä, kansanlauluja ja muuta mukavaa. Lähdemme liikkeelle klo 13.30 Hertsön kirkon pihasta. Paluu n. klo 16. Pysähdymme matkan varrella kahvittelemaan. Ota mukaasi istuma-alusta ja kahvit & eväät. Rankkasateen sattuesa laulamme sisällä kirkossa.

31 juli. Pilgrimvandring på Kluntarna

Följ med på pilgrimsvandring till Kluntarna, ett naturreservat långt ut i skärgården, lördag 31 juli! Att pilgrimsvandra är både en yttre och inre upplevelse. Vi vandrar tillsammans i tystnad och stannar upp vid några tillfällen för reflektion och bön. Vi tar också paus för att äta vår medhavda matsäck. I slutet av vandringen firar vi en enkel gudstjänst i det fria.

Samling kl. 9 vid Luleå domkyrka. Båten M/S Laponia avgår från Södra hamn kl. 9.45. Vi vandrar längs naturstigen på ön. Vandringen är cirka 4,5 km lång. Vi åker från Kluntarna kl. 16.30 och är tillbaka i Södra hamn cirka 18.05. Kostnad: 300 kronor för båtresan. Du betalar på båten. Bindande anmälan senast onsdag 28 juli till försam-

lingsexpeditionen, 0920-26 48 60 eller e-post: luleadomkyrko.bokning@svenskakyrkan.se. Begränsat antal deltagare.

Utrustningslista: Bekväma kläder och skor, regnställ, matsäck, frukt, bestick, vattenflaska, termos med varm dryck och en kåsa. Du behöver inte bära ryggsäcken hela vandringen, vi lämnar den i hamnen, där vi äter vår lunch.

Kontakt: Stefan Olofsson, 0920-26 49 07 eller Mona Eriksson, 0920-26 48 25.

28 augusti. Vandra från den gamla staden till den nya

I år firar Luleå 400 år! En av sommarens pilgrimsvandringar går därför från Nederluleå kyrka till Luleå domkyrka lördag 28 augusti. Samling vid kyrkan klockan 9. Vi vandrar från den gamla staden genom Gammelstads-viken till den nya.

Att pilgrimsvandra är både en yttre och en inre upplevelse. Vi vandrar tillsammans i tystnad och stannar upp vid några tillfällen för reflektion och bön. Vi tar också paus för att äta vår medhavda matsäck och avslutar med en andakt eller mässa i Luleå domkyrka. För vandringen krävs vana att gå i skog och mark. Marken kan vara både ojämn och blöt.

Utrustningslista: Bekväma kläder och skor, regnställ, matsäck, frukt, bestick, vattenflaska, termos med varm dryck och en kåsa.

Ingen kostnad. Begränsat antal deltagare där vi följer Folkhälsomyndighetens rekommendationer som gäller i augusti. Sista anmälningsdag 24 augusti till Luleå domkyrkoförsamlings expedition, 0920-26 48 60.

Kontakt: Ulrika Enström, 0920-27 70 83 eller Karin Sandlund Naréus, 0920-26 48 40.

SMÅTT
&
GOTT

Liten och stor,
måndagar kl. 10–
12 i Hertsökyrkan,
14 juni–23 augusti.
Sångstund kl. 10.30.

**Lunchbön i Neder-
luleå kyrka** onsdagar kl.
12–12.30 från 16 juni till 4
augusti.

**Digitala midnattssandak-
ter i Nederluleå kyrka** fredag
18 juni och midsommarafton
25 juni kl. 22.30. Om corona-
läget ändras, hoppas vi att det
också är möjligt att delta på
plats. Fri entré.

FOTO: GUSTAF HELLSING/KON

Sommarcafé i trädgården ut-
anför Diakoni i centrum. Fika
och gemenskap. Torsdagar kl.
13.30–15.15 från 24 juni till
15 juli. Inställt vid regn.

**Digital allsång i Nederluleå
kyrka i samband med firandet
av Luleå 400 år,** söndag 11 juli
kl. 14. Bel Canto och Kari
Engesnes medverkar. Om corona-
läget ändras, hoppas vi att
det också är möjligt att delta på
plats. Fri entré.

Gudstjänst i Småskärs kapell,
lördag 17 juli kl. 13. Präst
Yvonne Nordqvist, musiker Ida
Bo-Sturesdotter Eriksson. Bå-
ten M/S Laponia åker från Söd-
ra hamn kl. 9.45 och är framme

FOTO: KARIN HOLMGRÉN-TYSKUNG

på Småskär kl. 12. Båten går
tillbaka kl. 16 och är framme i
Luleå kl. 18.05. Anmälan till en
plats på båten görs via försam-
lingsexpeditionen, tel. 0920-
26 48 60 eller e-post:
luleadomkyrko.bokning@
svenskakyrkan.se. Biljettpris:
300 kronor tur och retur/vuxen
som betalas på båten till rederi-
et (endast kortbetalning). 20
platser är reserverade för Luleå
domkyrkoförsamling. Försam-
lingen bjuder på kaffe när vi
lämnat Klubbviken.

Det finns möjlighet till dop eller
vigsel efter gudstjänsten, cirka
kl. 14.30. Boka i god tid innan
via Luleå domkyrkoförsamlings
webbplats eller ring försam-
lingsexpeditionen, 0920-
26 48 60.

**Friluftsgudstjänst vid
Biskopshällan** i Bensbyn sön-
dag 18 juli kl. 16. Benzelius-
kören sjunger under ledning av
Göran Lindgren. Predikan av
Richard Marklund. Ta med
psalmbok, kaffekorg och något
att sitta på.

FOTO: MAGNUS ARONSSON/KON

Luleå Pride. Under tiden 23–
29 augusti pågår Luleå Pride.
Svenska kyrkan i Luleå kommer
att finnas på plats under hela
Prideveckan om restriktionerna
lättar. På söndagen blir det
"Mässa i regnbågens färger" i
Luleå domkyrka kl. 11. Dom-
prost Charlott Rehnman med

flera
medver-
kar. Håll
utkik
efter
aktuell
information på webbplatsen
svenskakyrkan.se/lulea och
församlingarnas Facebooksidor.

FOTO: MARITHA MÖRTZELL

Sommarmusik

Musik i sommarkväll – digitala live- sändningar från Nederluleå kyrka

Om coronaläget ändras, hoppas vi att det också är möjligt att delta på plats. Fri entré.

Torsdag 1 juli kl. 20 How do you keep the music playing?
En konsert med musik av Michel Legrand. Eva Plumppu sång,
Tomas Isaksson piano och Jonas Wassermann bas.

Lördag 10 juli kl. 18 Blinka lilla genom tiderna på Nederluleå
kyrkas orgel.

Följ Kristina Svensson, när hon besöker kyrkbyn genom ned-
slag i seklerna. Där får hon höra "Blinka lilla"-melodin spelas på
orgeln i epokenas olika stilar. Musik- och historieberättelse
för alla åldrar av Stefan Olofsson och Andreas Söderberg. Be-
rättare Inger Asplund, orgel Andreas Söderberg.

Torsdag 15 juli kl. 20 Tavlör på en utställning – musikaliska
bilder och berättelser på 7-strängad gitarr. Stefan Wester
spelar på olika sjusträngade gitarrer.

Torsdag 22 juli kl. 20 Musik i Världsklass. Musik av Bill
Withers, Carol King, Bruce Springsteen med flera. Sommar-
kyrkans musikspår under ledning av Lennart Johansson.

Torsdag 29 juli kl. 20 Circle of life – musikaliska reflektioner
över livet. Nina Sandell piano och orgel.

Pianokonsert med Stefan Arnold

Luleå domkyrka söndag 18 juli kl. 20.

Sommarmusik i Örnäsets kyrka

(Fri entré till konserterna.)

Onsdag 30 juni kl. 20 Mattias Nilsson.

Onsdag 7 juli kl. 20 Bambi Elinsdotter Oscarsson.

Onsdag 14 juli kl. 20 Kaya Ålander.

Onsdag 21 juli kl. 20 Gitarrkonsert "Moment Musicaux" med
Cecilia Berglund och Fred Holmlund.

Onsdag 28 juli kl. 20 Violin, piano och orgel med Gustav och
Ramona Jannert-Telcian.

Onsdag 4 augusti kl. 20 Bel Canto kvartett.

*Insamling till Act Svenska kyrkan vid konserterna.
Swishnr 123 099 72 70.*

Det du ser här är endast ett axplock av det som händer i
församlingarna. Tänk på att det i coronatider kan bli
ändringar i programmet med kort varsel. Kolla alltid
församlingarnas webbplatser eller appen Kyrkguiden!

90 SVENSK
KONTO INSÄMLINGS
KONTROLL

Foto: Kat Talley / Alamy

UNDER SAMMA HIMMEL

Coronapandemin har tvingat miljoner människor
till ett liv i extrem fattigdom och hunger.

SWISHA DIN GÅVA TILL 900 1223

svenskakyrkan.se/act

act
Svenska kyrkan

Förlorad och återfunnen

Om jag skulle predika idag skulle jag tala om att bli återfunnen. Den förlorade sonen i Bibeln insåg sina misstag och när han går mot sitt hem ser fadern honom redan på långt håll och springer emot honom med öppen famn. Gud inte bara längtar efter oss. Gud möter oss innan vi ens hinner be om ursäkt. Det är aldrig för sent, aldrig för skitigt. Så tolkar jag Guds radikala kärlek.

Men det kan ju också tolkas som orättvist. Här lever man, som den förlorade sonens storebror, ett redbart liv. Vad får man för det? Inte ens ett tack! Ingen gödkalv slaktas för den trofaste men en ångrande slarver får stående ovationer.

Liknelsen handlar inte om att någon gör mer rätt än den andre. Tro är att leva i en gudsrelation i vardagen. Ju fler sådana dagar, desto större glädje. Så kände fadern inför den äldre brodern: Vi har ju varandra! Du har stannat hos mig och nu är din bror tillbaka. Låt oss hålla fest! Det

finns inga belöningssystem eller toppplaceringar i Guds rike. Gud har en annan skala än vi.

Det bor en förlorad son och dotter i oss alla. Barn får lära sig att om de går vilse i skogen ska de krama ett träd och göra sig synliga. Det gäller även när vi går vilse i arbete, relationer, missbruk, värderingar. Styrkan hos den förlorade sonen var att han stannade upp och gjorde sig synlig. Evangeliet är Guds förutsättningslösa kärlek. Inga bannor, ingen skuldbeläggning. Bara glädje och en öppen famn. Det kallas nåd. Amen.

Sen skulle vi sjunga *Oändlig nåd mig Herren gav och än idag mig ger* (psalm 231).

*Text: Gunnar Sjöberg
Bild: Lars Segerstedt*

*Ur "Om jag skulle predika idag"
utgiven av Ordfirman 2021.*

VINN BOKEN!

Vill du delta i utlottningen av ett exemplar av "Om jag skulle predika idag"? Mejla namn och adress till kyrknyckeln.lulea@svenskakyrkan.se senast 14 juni. Det går förstås lika bra att posta till Kyrknyckeln, Nederluleå församling, Box 42, 954 21 Gammelstad.

FOTO: JOHANNES FRANSEN/IKON

Drop in-dop Lite enklare, lika stort

Längtar du efter att bli döpt eller att få döpa ditt barn? Kom till Luleå domkyrka fredag 16 juli! Då är det drop in-dop kl. 11-17. Drop in-dopet passar för dop av barn i alla åldrar, ungdomar och vuxna. Det kommer att bli högtidligt och festligt!

Du behöver inte boka i förväg. Luleå domkyrkoförsamling ordnar präst, musik – och tårta att ta med hem efteråt. Kom precis som du är. Dopdräkt finns att låna om så önskas. För ungdomar och vuxna finns vita kåpor att låna, men det går precis lika bra att döpas i sina vanliga kläder. Genom dopet blir du medlem i Svenska kyrkan.

Prästerna som döper är Charlott Rehnman och Sarah Lantz. Före dopet hålls ett dopsamtal där ni pratar igenom hur dopet kommer att gå till och vad det betyder. För musiken och sången svarar Ida Bo-Sturesdotter Eriksson och Monica Wasberg.

Tänk på att barn och ungdomar under 18 år behöver vårdnadshavarnas tillstånd för att döpas. Vid drop in-dopet döps barn och ungdomar endast om deras målsmän är närvarande. Ta med legitimation.

Vi kommer att följa gällande pandemirestriktioner. Ett begränsat antal personer får vistas i kyrkan samtidigt. Tänk på att hålla avstånd och stanna hemma om du har symtom.

Läs gärna mer på svenskakyrkan.se/luleadomkyrko/dropindop eller ring församlingsexpeditionen, 0920-26 48 60, om du har frågor.

Till hösten finns möjlighet till drop in-dop i Nederluleå kyrka, söndag 5 september kl. 10-16. Dopet gäller såklart alla åldrar – det är aldrig för sent att döpas. Alla som döps i Nederluleå församling får en värmande doggåva, ett par handstickade yllesockar, som ideella medarbetare har stickat. Ring församlingsexpeditionen om du funderar över något, 0920-27 70 00.

FOTO: KRISTIN LIDELL